

הים של כולנו

החוק הבינלאומי קובע בבירור את גבולות המים הטריטוריאליים של מדינת ישראל, אך למרבה הצער, זיהום הים אינו יודע גבולות והפסולת עוברת בין המדינות. ישראל חתומה על אמנת ברצלונה להגנת הסביבה הימית באגן הים התיכון, ובמסגרת הצעדים ליישומה, פועלת רשות הטבע והגנים להכרזת שמורות טבע ימיות

כתבו: ד"ר רות יהל וד"ר תמי קרן-רותם

כאשר ניצבים על חופי הים התיכון בישראל ומסתכלים על הים, רחוק עד האופק, אפשר לראות עד למרחק של כ-11 קילומטר ואף יותר. השטח הנגלה לנגד עינינו מצוי בתוך תחום שטחה הריבוני של מדינת ישראל ונקרא "מים טריטוריאליים" (ריבוניים). על פי החוק הבינלאומי, המים הטריטוריאליים של ישראל נמשכים 12 מייל ימיים (כ-22 קילומטר) מערבה מקו החוף ושטחם הכולל הוא כ-4,000 קילומטר רבוע. כמונו, גם למדינות הים התיכון האחרות שטח מים טריטוריאליים המתחיל מקו החופים ונמשך לעומק הים. מעבר לגבול המים הטריטוריאליים משתרע שטח ה"מים הכלכליים" של ישראל בים התיכון; אמנם על שטח זה אין לישראל ריבונות, אבל היא זכאית לנהל את אוצרות הטבע שבו על פי הבנתה. בשטח זה מצויים מרבית מרבצי הגז שהתגלו בשנים האחרונות. תחום המים הכלכליים נמשך עד לקו האמצע שבין קפריסין לישראל, כפי שסוכם בין שתי המדינות. רבים אינם מודעים לכך שכיום, שטחה הימי של ישראל (שטח המים הטריטוריאליים והכלכליים גם יחד) גדול משטחה היבשתי, ומכאן החשיבות העצומה שבשמירה עליו.

כולם בסירה אחת

הגבולות בים בין שטחי מדינות מצוינים על המפות בלבד, ובדרך כלל אי אפשר למצוא בשטח גדר או מכשול פיזי אחר. כך, בהיעדר גבול פיזי, נעים מי הים ממקום למקום בהתאם לכיווני הזרימה, ואיתם נעים אגב חציית הגבולות הבינלאומיים גם

בעלי חיים, צמחים, קרקע וחומרים שונים שנסחפים בזרמים. למרבה הצער, הזיהום בים התיכון - שמקורו בשפכים שנשפכו לים ממדינות הים התיכון, במי נטל, בדלק ובשמן שנשפכו לים מאניות ובאשפה מוצקה שנזרקה ישירות לים או נסחפה אליו מהחופים - נשאר כלוא בים הסגור במשך שנים רבות. עם התרבותם של מקורות מזהמים בים התיכון פורסמה ב-1976 אמנה בינלאומית משותפת לכל מדינות הים התיכון בשם "אמנת ברצלונה", שמטרתה שמירה על הסביבה הימית ואזורי החוף של הים התיכון. אמנה זו מהווה את המסגרת המשפטית לביצוע תכנית הפעולה לשמירה על אגן הים התיכון. האמנה מחייבת את המדינות החברות בה לנקוט כל צעד שיידרש כדי לצמצם את זיהום הים ולהגן על הסביבה הימית, והיא משמשת אמצעי שיאפשר פיקוח שוטף על מצב הים התיכון וזיהוי של בעיות סביבתיות ושל מקורן. 22 מדינות חברות באמנה, בהן גם ישראל וכל שכנותיה. מדינת ישראל אשררה את האמנה ב-1978 ופועלת למימושה. בארגו הכלים המצוי בידי ממשלת ישראל קיימות מגוון אפשרויות לטיפול בסביבה הימית ולשמירה, כגון מניעת זיהום ים, תכנון הים והקצאת אזורים מתאימים לצרכים השונים - נמלים ותעבורה ימית, מתקנים להפקת גז ונפט, תחנות כוח ומתקני התפלה, דיג וחקלאות ימית, ספורט ונופש ימי וחופי רחצה ושמורות טבע. במסגרת כל תחום פעילות כזה יש לתקן תקנות המסדירות את ההגנה על הסביבה וכמובן, לאכוף אותן. מדינת ישראל מחויבת

גם להפעיל ממשקי דיג בני-קיימא (שלא היו קיימים בה עד היום), לקיים ניטור ימי, להגדיל את הנגישות למידע בנושאים ימיים וכן לחנך את הציבור לשימור הסביבה הימית.

שימור מגוון מינים

כמו ביבשה, גם בים עוסקת רשות הטבע והגנים בשימור מגוון בתי הגידול שבו, על בעלי החיים והצמחים המצויים בהם, באמצעות טיפול ב"מיני דגל" בולטים כגון צבי הים. בימינו, צבי הים החיים בים התיכון, בעיקר צב הים החום וצב הים הירוק, נתונים בסכנת הכחדה כתוצאה מהנזק שגורמת להם פעילות האדם. ציד בלתי מבוקר בעבר הקטין משמעותית את אוכלוסייתם, ואף על פי שכיום צבי הים הם מינים מוגנים, פעילות האדם בסביבה הימית רק הולכת וגוברת והצבים ממשיכים להיפגע. בין היתר, הם נתפסים ברשתות דיג ובמכמרות, מסתבכים באשפה המזהמת את הים או נפגעים מכלי שיט, ונוכחות נופשים על החופים בעונת הרבייה מונעת מנקבות הצבים להטיל את ביציהן. רשות הטבע והגנים פועלת ברוח אמנת ברצלונה ובתיאום מול מדינות נוספות באגן הים התיכון, כדי להציל את אוכלוסיית צבי הים. זאת באמצעות איתור קני הצבים, איסוף הביצים מהם כדי שלא ייפגעו והעתקתן לחוות דגירה שנמצאות בשמורות טבע. בספטמבר 2002 הקימה הרשות גרעין רבייה לאוכלוסיית צב הים הירוק, מין על סף הכחדה עולמית. מרכז ההצלה הארצי לצבי הים של הרשות מטפל מדי שנה בצבים פגועים ופצועים המגיעים לחופי

שטחה הימי של ישראל (שטח המים הטריטוריאליים והכלכליים גם יחד) גדול משטחה היבשתי, ומכאן החשיבות העצומה שבשמירה עליו צילום דורון ניסים

דולפינים שנצפו סמוך לחופים הדרומיים של ישראל צילום אורי פרו

צבון ים בדרכו לים לאחר שבקע בחוף צילום יניב לוי

הארץ, ועד כה טיפל בכ-600 צבים, אשר ברובם הבריאו ושחררו בחזרה אל הים. לעומת צבי הים, אוכלוסיית הדולפינים בים התיכון יציבה בשנים האחרונות. ואולם, דיג אינטנסיבי של דגי מאכל המתבצע על ידי דייגים הביא להקטנת כמות המזון הזמין לדולפינים ועלול לסכן את אוכלוסייתם. רשות הטבע והגנים מקדמת הכרזה של שמורות טבע ימיות גדולות, בהן שמורת טבע ימית בסמוך לחופים הדרומיים של ישראל שבה מתרכזת אוכלוסייה של דולפינים. זאת כדי שהשטח המוגן, שיהווה מקום ריכוז לדגים, יהיה גם מקור מזון יציב לדולפינים.

שמורות טבע ימיות

לאורך חופי הים התיכון הישראלי מוכרזות כיום שבע שמורות טבע ימיות קטנות: ראש הנקרה-אכזיב, שקמונה, דור-הבונים, איי מעגן מיכאל, גדור, אבטח (ניצנים) ושקמה (זיקים). בשנת 2015 ביצעה רשות הטבע

והגנים, בשיתוף פעולה עם גופים אקדמיים ומוסדות מחקר, סקר ביולוגי מקיף בארבע משמורות טבע אלה, שבהן קיימת קרקעית סלעית. מטרת הסקר היא לתאר את החי והצומח בשטח, להשוות בין חברות החי והצומח בתוך שמורות הטבע לאתרים סמוכים ודומים להן וליצור בסיס נתונים שישמש כנקודת ייחוס, כדי שאפשר יהיה לזהות מגמות של שינויים בעתיד. בסקר נמצא כי לעומת שטחים ימיים שאינם מוכרזים כשמורות, בשמורות טבע ימיות - שנמצאות תחת פיקוח סדיר - קיימים דגים גדולים יותר, כלומר דגים שהגיעו לגודל רבייה, וצאצאיהם "זולגים" מתחומי

השמורות אל סביבותיהן ומעשירים את הים. כמו כן מצויים בהן יותר טורפים גדולים, יותר מינים נדירים ויותר דגים בעלי ערך מסחרי גבוה או כאלה המצויים בסכנת הכחדה (כמו דגי הדקר). אנו מצפים שעם קידום ההכרזה על שמורות טבע נוספות ורחבות ממדים בים התיכון והגברת האכיפה בתחומי השמורות הקיימות, נהיה עדים לעלייה דומה בכל השמורות ולשיפור כולל במצב המערכת האקולוגית בים התיכון הישראלי.

ד"ר רות יהל, אקולוגית ימית; ד"ר תמי קרן-רותם, מנהלת תחום תוכן ומידע, רשות הטבע והגנים